

MIKE BIRBIGLIA

Felemelő kudarcok

PERNECKER DÁVID

A BUKÁSOK ÉS CSALÓDÁSOK MIKE BIRBIGLIA STAND UP KOMÉDIÁT ÉS FILMEKET ÖSSZEFOGÓ ÖNTERÁPIÁS ÉLETMŰVÉBEN MINDIG A JÁRTHATÓ UTAT MUTATJÁK MEG.

Ha valaki nagyot akar dobni Hollywoodban, az ne Mike Birbigliát kérdezze a siker receptjéről. Birbiglia ugyan sikeres, csak másképp. Kisköltségvetésű filmjeinek, egyemberes Off-Broadway monológdarabjainak, stand up-jainak kálváriatörténetei a kudarcaival teli önmarcangolás mikroszkopikus töredékeiből építkeznek rekeszizomgyilkos vagy épp kesernyés katarzisokig.

A BUKÁS ELKERÜLHETETLEN

Mint minden komikus, Birbiglia is szeretett volna befutni. A '90-es évek stúdiómeckájában humoristaként tarolni pedig egyféleképpen lehetett: szitkossal. Birbiglia írt is egy önélet-

„Őszintesége nem kirakat-őszinteség”

(Mike Birbiglia:
Sleepwalk with Me
- Mike Birbiglia)

rajzi ihletésű vígjátéksorozat-tervet, amit a döntéshozók felvizeztek, kilúgoztak, és beállították a sorba, rögtön a *Szeretünk, Raymond*, Bill Cosby sorozatai, és a *Seinfeld* mögé, hogy azok farvizén érje el hamvába holt célját: a néptömeg szórakoztatását. De aztán mégse lett belőle semmi (ahogy példaképe, Mitch Hedberg sorozatából sem). Szerencsére. Birbiglia elzakózott a filmipar lábtörlőjén, de rájött, hogy a sikerenek van hollywoodi szemmel nem látható változata is. Meg lehet csinálni *kicsiben* is. Számos kortársa, barátja és kollégája ma már sorozatszár, de Birbiglia mintha élvezné, hogy John Mulaney (*Mulaney*), Aziz Ansari (*Master of None*),

Amy Schumer (*Inside Amy Schumer*), Bill Burr (*F is for Family*), Nick Kroll (*The Kroll Show*) árnyékában megbújva teremthet igazi értéket. Ez az érték az önterápiás monologizálásban testesült meg.

Első, 2008-as *What I Should Have Said Was Nothing* (Amit mondanom kellett volna, az a semmi) című fergeteges stand up különkiadása (melyet öt lemez előzött meg) a bukás ontológiájának önfeledt mélyelemzése, melyben apró, éles emlékszilánkokból formálódik tömör egésszé egy olyan komikus önarcképe, aki életképtelenségének minden késhegynyi momentumában a lelkiismereti, morális, magánéleti elérhetőség aspektusait kutatja. Gondoljunk csak bele, milyen lehet egy leukémiában haldokló beteg motivációs beszéde után kiállni és megpróbálni a lehetetlent: vicceket mesélni. Az amerikai baseball-liga díjátadó gáláján véletlenül megalázni egy vakot? Pipa. Egy humorosnak vélt mondattal nemi erőszaktevőnek beállítani magunkat új szomszédunk előtt? Pipa. A pofára esés – legyen az picike vagy atavisztikus, szó szerinti vagy metaforikus – Birbiglia életművének vezérmotívuma lett. Az elbukás elkerülhetetlen, majd-hogynem kötelező. A padlón feküdni és azon merengeni, hogy mit is szúrtunk el, avagy miért is cseszett velünk ki a világ, terápiás folyamat. A tévutak és zsákutcák ugyanis bizonyos szögekből nézve a járható utat mutatják meg. A járható út Birbiglia esetében pedig járhatatlan volt. A rendszeren kívül született stand up fellépéseinek, publikációinak és rádiószerepléseinek meghökkentő érzékenysége, intimitása, keserű és a műfajban egyre ritkább optimizmusa, színdarabjainak és filmjeinek humanitása és szenttelen önkeresése ugyanis páratlan.

AZ ALVAJÁRÁS MELANKÓLIÁJA

Birbiglia 2012-es rendezői debütálását, a *Sleepwalk with Me* sajátos romantikus stand-up vígjátékát (*Alvajárás velem* lehetne a jó fordítása) azonos című kishízi monológjából és könyvéből írta vászonra. Vallomásos önéletrajzi mű ez, mely az élő- és írott szóban elmeséltek felépítését visszhangozza. Míg a *What I Should Have Said Was Nothing* során Birbiglia emléktöredékeit egy alá- és fölérendel szerkezetbe tömörítve beszél a személyiségét és humorát formáló bukásokról, addig a

Sleepwalk With Me másfél órás humorreszkében a megható, kínos, de mindvégig kacagtató kudarc-szituációk spirálisan, asszociációk mentén körözve építik fel a cselekményt: egy reménytelen, de élehetetlen szerelem szétmállását. A film főhőse természetesen Birbiglia (azaz Matt Pandamiglio), aki épp rettentően törekszik arra, hogy sikeres stand up komikussá váljon. Ebben barátja, Abby (a nagyszerű Lauren Ambrose) támogatja, amennyire csak tudja. A lánynak azonban egyre inkább úgy tűnik, hogy a tántoríthatatlanul, de esetlenül próbálkozó Matt számára az utazó humorista-életmód fontosabb, mint az elköteleződés. Olaj a tűzre, hogy Matt saját komikusi hangját kapcsolatuk buktatóinak közhírré tételében találja meg. Poénjai ütnek, ahogy lelkiismerete is. Egy ponton túl büntudatát két vállra fekteti, és megcsalja Abbyt, előtte azonban sokadszorra töri át a negyedik falat, és szól ki hozzá: „Emlékezzetek, ti az én oldalamon álltok...”. Az ő oldalán azonban nehéz állni, főleg miután a zokogó lány kezét csak azért kéri meg, hogy az ne szakítson vele. Matt romba dönti Abby életét és kapcsolatukat, de ezt az árat meg kellett fizetnie azért, hogy befusson. Abby pedig megbékél a gondolattal, hogy ő segítette kibontakozni a férfit, hogy nem volt hiába minden. Mint romantikus komédia, a *Sleepwalk With Me* az *Annie Hall* életszerű fatalizmusát idézi. Nem sablonkapcsolatot ábrázol, nem sablonfigurákkal, akikre minden gyarlóságuk és hülyeségük ellenére is szeretve lehet tekinteni. A *Sleepwalk With Me* egy olyan esendő, erőlködő férfit láttat, aki magát akarja megtalálni, de ehhez kényszeresen menekülnie kell a kötődés, a felelősség, a csalódások elől.

A menekülés motívumát erősítik Matt szürreális álomjelenetei is. Ahogy kapcsolata és karrierje egyre inkább csúszik ki kezei közül, úgy válnak egyre meredekebbé álmái. Kezdetben még csak olimpiai érmet kap porszívózásból, a mélypontot elérve viszont rálőnek egy rakétát. A baj csak az, hogy Birbiglia – és így tehát Matt is – egy olyan ritka és veszélyes alvászavarban szenved, melynek köszönhetően öntudatlanul eljártssza-átéli a legeszesementebb álomszekvenciáit is. A rakétától Birbiglia egy hotel második emeleti ablakán kivetve magát „menekült meg”, amibe majdnem belehalt. Revelációként ható metafora ez mind a néző, mind pedig Matt/Birbiglia számára,

aki folyamatosan igazolni akarja, hogy miért iszolok betegsége, barátja és hétköznapi élete elől (inkább pizzát eszik az ágyban).

A *Sleepwalk With Me* emberközeli romantikázása mellett hasonlóan részletesen beszél a világ egyik legnehezebb előadói formájáról is. A kezdő – vagy a stadionfellépésektől elvből távol maradó – stand up komikusok nélkülözéssel teli, nem épp normális életét Birbiglia egy ellentétező szerkezetben ereszi össze a normalitás normáival, az elköteleződéssel és a letelepedéssel. Olcsó motelek és kaják, zéró közönség a legkevésbé humor-kompatibilis helyeken (sulimenza), a semmi közepén lerohadó autó, folyamatos távollét a komfortzónáktól, mocsadék fizetésért. Ez nem Judd Apatow *Ki nevet a végén?* című terjenegs-dagályos ódája a stand uphoz, ahol mindenkinek van a színpad mögött saját öltözője. Birbiglia stand up-világa *valóságos*, szépnek beállítani ezt az életet pedig csak egyféleképp lehet, pátosszal. Noha Birbiglia sajátos komikusi stílusát mindig meghatározta ez a pátosz, azt mindig keserűes önreflektív melankóliába, és kirobbanóan empatikus gondolatokba csomagolva finomította. Nincs ez másként első filmje esetében sem, melynek kissé széttartó és sokat vállaló formáját Birbiglia fogja össze magával ragadó, karizmatikus monológ-narrációjával. Őszintesége nem kirakat-őszinteség, nem „brand”. Birbiglia megváltó őszintesége emberibb, közelebb és hatásosabb, mint bármelyik híres sztárkomikusé, akit ezzel a jelzővel szokás illetni.

FELADNI MAGUNKAT MÁSÉRT

Vallomásos-feltárulkozó komikusi pályájának csúcsa a 2013-as *My Girlfriend's Boyfriend* (*A barátnőm barátja*) című stand up előadás, mely a *Sleepwalk With Me* eszmei folytatásaként a humorista párkapcsolati kálváriáját meséli tovább. Annak ellenére, hogy formáját tekintve monológ, a *My Girlfriend's Boyfriend* túllép a műfaj kötöttségein és egyfajta egyszemélyes szindarabba oltott romantikus komédiává alakul, melynek egyik főszereplője Birbiglia, a másik a komikus által szentséges hangon megszólaltatott Jenny, Birbiglia felesége. A díjnyertes stand upban Birbiglia elmeséli, ahogy megismerkedtek, ahogy összejöttek, ahogy összeköltöztek, és ahogy – minden agresszív elvi ellenérzése ellenére – megkérte a nő kezét. A fabulát

nézve a darab pofonegyszerű, a szűzsét tekintve viszont közel sem az. A *My Girlfriend's Boyfriend* ugyanis nem csupán a *Sleepwalk With Me* tematikus utódja, formájában is idézi a filmet. Birbiglia lineárisan kezd, és az első stand up kölönszámához hasonlóan asszociatív kapcsolatokat épít a humorepizódok között. Ez azonban csak bemelegítés. Míg a *Sleepwalk With Me* esetében alvászavarának jelenetei köré fonódtak a történet kulcsmomentumai, addig a *My Girlfriend's Boyfriend*ben egy új, ugyancsak megtörtént trauma, egy karambol a szerkezet katalizátora. A baleset megvilágosodás-élménye indítja útjára a csapongónak látszó spirális gondolat- és emlékfolyamot, mely maga az előadás.

A szerelem és a révbé érés motívuma mellett Birbiglia a *What I Should Have Said Was Nothing* kudarc-központú cselekményvezetését is új szintre emeli. Az emléktöredékek mindegyike egy-egy apró, de jelentőségteljes bukás, csalódás, botlás felidézése, melyek már nem egymásra rétegződnek, hanem szétnyílnak és minden elhangzott vagy elhangzó történettel kapcsolatba lépve erősítik, árnyalják, vagy módosítják szerelmi életének megpendített aspektusait. Elhanyagja magát egy körhintán az első gyermekkori randi közben, megtudja, hogy a lányok szerint borzasztóan csúkol, egy csajnak ő csak a második pótcsője, tehetetlenül alulmarad nevetségesen egyoldalú vitákban. Egy tucatkomikus egymás után sütné el ezeket a poénokat. Birbiglia azonban szövegfolyamában megaláztatásaiból világot épít, melyben egy repülőgép lekésésének vaskos szimbolikus jelentéstartalma kerekedik.

A történet elemei ismerősek ugyan, de Birbiglia az ismerőst ismeretlen szögek-ből közelíti meg színésztől, képmutatótól, póztól mentes őszinteségével és csodálatos magabiztosságával. A szilánkosra tört káprázatos cselekményvezetés (egy másfél órás „viccről” van szó) és a számtalan rekeszizom-gyilkos anekdota mögött pedig egyre jobban felsejlik egy keserűségével vakmerően szembe néző Charlie Brown-alteregő lelki, mentális, érzelmi felnövése. Birbiglia széttépi a kudarcához vezető személyes diszpozícióit, prekoncepcióit és sületlen gyermeki önzőségét hátrahagyva feladja elveit egy másik emberért. A lenyűgöző pedig az – a könnyfacsaró katarzison túl – hogy a darab radikális intimitásának ellenére Birbiglia mindenki számára

megfogható bölcsességeket fogalmaz meg a világ legmegfoghatatlanabb valamijéről. Aki szerelmes, vagy volt már szerelmes, esetleg szeretne szerelmes lenni, annak Birbiglia darabja többet mondhat és jelenthet bármilyen romantikus komédiánál vagy Müller Péter-könyvnél. A *My Girlfriend's Boyfriend* és a *Sleepwalk With Me* egyértelmű párdarabja 2016-os stand upja, a *Thank God for Jokes (Istennek hála a viccekért)*, melyben a komikus sajátos, spirális, töredezett, de mégis koncentrált történetmesélésével a viccek és a nevetetés iránti szerelmének eredetét és a jó vicc kémiaiáját fejtegeti a tőle megszokott introspektív, intim, kitárulkozó módon.

ÉREZNI, NEM GONDOLKODNI

Második filmje, a tavalyi *Don't Think Twice (Ne gondold túl)* az improvizációs komédiaszínházak színterét mutatja be. Birbiglia középiskolás éveiben az improvizátorokban találta meg a tökéletes menedéket a tinédzserlét ocsmányságai előtt, és stand up karrierje mellett a mai napig fellép ilyen színházakban. Aki nem ismeri ezeket a helyeket és az improvizációs előadások szabályait (mindig mondj igent, helyezd a csoportot magad elé, ne gondolkodj), az ettől még a filmet mozgató központi – Birbiglia életművében visszatérő – érzéseket és gondolatokat bizonyára igen. A komikus ugyanis a *Sleepwalk With Me* után újfent a siker hajszolásá-

ról, a bukások és az elfeledettség félelméről, a kudarcok útmutatásáról beszél, de sokkal finomabban, elképesztő részletességgel és keserű drámai súllyal. A *Don't Think Twice* improvizátorainak élete és „egy mindenkiért, mindenki egyért” mentalitáson alapuló közösségük akkor bomlik fel, mikor Jacket, az egyik tagot (Keegan-Michael Key) leszerződtesik egy *Saturday Night Live*-ot idéző fiktív komédiasorozatba. A tagok között terjedni kezd az irigység, a féltékenység, az elkeseredettség, az ambíció téveszméje, a fájdalmas tehetetlenség és a beletörődés az elmúlásba. Jack nélkül a csapat nem funkcionál tisztességesen, előadásai működésképtelenné válnak, és apránként mindenki arra a sikerre kezd szomjazni, amiben Jacknek *látványlag* része van. Kivéve Samet (Gillian Jacobs), Jack barátnőjét, akit behívnak a meghallgatásra, de nem megy el. Nem azért, mert fél a szituációtól, hanem azért, mert fél a társulat elenyészésétől. Jack és Sam egymás támogatása közben széteső kapcsolata érezhetően a *Sleepwalk With Me* alapkonfliktusára játszik rá és hasonlóan fanyar véget is ér. Birbiglia olvasatában minden önletrajzi ihletésű, még az is, ami nem.

„Egy mindenkiért, mindenki egyért”

(Mike Birbiglia: *Don't Think Twice*)

A komikus-rendező azonban ösztönös arányérzéssel végig-egyensúlyozza a filmet a derű- és borúlátás között. Hősei emberként és nem forgatókönyv-szereplőként

viselkednek. Szokás elsütni ilyen esetekben azt a lözöngöt, hogy „hús-vér karakterek”, de Birbiglia színészeinek alázatos, inspirált alakítását elnézve jelentéktelenné válik ez a frázis. Mintha mindegyik főszereplő egy-egy részlete lenne Birbiglia személyiségének. Míles (akit ő alakít) megkeseredett féltékenység. Sam művész, aki feláldozza a felszínes sikerélményeket a bukásra ítélt színház megmentése érdekében. Jack ambiciózus és minden áron be akar futni. Társait hátrahagyva tudja, hogy nélküle vége a társulatnak, de azt nem, hogy a társulat nélkül neki is vége. A törés helyrehozhatatlan, de Jack nem kárhozik el, a barátság megmarad, azonban sanyarú távolságtartás férközik közéjük. Bill (Chris Gethard) a társulatba *menekül* saját középiskolája miatt érzett szomorúsága előtt („A húszas éveink a reménykedésben telnek. A harmincas éveinkben pedig rájövünk, hogy mekkora hülyeség is volt reménykedni.”), akárcsak *Sleepwalk with Me* „hőse” a stand up komédiába. Mellette ott rajzolgat füzetébe Allison (Kate Micucci), aki mindenbe belekezd, de semmit sem fejez be és Lindsay (Tami Sagher), akinek megvan mindene, nincs veszteni valója, és így különösebb motivációja sincs. A semmiből semmi perc alatt teremtett viccek csodája fogja össze őket közösséggé (előadásai alatt ezt a színpadi kameramunka is erősíti). Nincsen rossz ember köztük. *Csak emberek. Csak emberek* alig látni manapság filmekben.

Birbiglia pedig úgy viszonyul hozzájuk, ahogy mindenkinek kellene mindenkire. Szeretettel, kedvességgel, nagylelkűséggel és támogatással. Ezért nem kerekedik gejl melodráma a filmből, és ezért hagy mély nyomot. Jó ugyanis azon elagyalni a stábilistába meredve, hogy milyen lenne, ha Hollywoodban (vagy akárhol) mindenki egy kicsit kevesebbet gondolkodna, és többet érezne. Ha nem csak a látható és pénzze tehető valami – gondoljunk itt most egy nyári slágerfilmre – jelentené a sikert, hanem mondjuk az, ha egy komikus segít felállni olyan élethelyzetekből, melyekből *rohadatul* nem egyszerű ezt megtenni. Birbiglia ugyanis vicceivel, stand up előadásaival és filmjeivel nem csak a saját életét akarja élhetőbbé tenni. •

